

ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE

I. Ustavne določbe o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah

1. Splošne določbe

1.1. Pravica do enakosti (14. člen in 22. člen): Pravica do enakosti pred zakonom (14. člen) obvezuje zakonodajalca, da enaka pravna razmerja ureja enako, različna pa različno, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, politično ali drugo prepričanje itd. Pravica do enakega varstva pravic (22. člen) obvezuje sodišča in druge državne organe, ki odločajo v pravnih postopkih, da strankam zagotavljajo enako varstvo pravic.

1.2. Določbe o omejitvi, razveljavitvi in uresničevanju pravic (15. in 16. člen)

2. Osebnе človekove pravice in temeljne svoboščine

2.1. Nedotakljivost človekovega življenja (17. člen) – vključuje tudi prepoved smrtne kazni

2.2. Prepoved mučenja, nečlovečnega in ponižujočega ravnanja in kaznovanja (18. člen)

2.3. Pravica do osebne svobode (19. člen). Osebna svoboda pomeni posameznikovo prostost in jo je treba ločiti od pojma svobode gibanja, ki je ožji pojem. Oblik odvzema osebne svobode je več, npr. zaporna kazen (kazenska sankcija za storilca kaznivega dejanja), pripor (preventivni ukrep v kazenskem postopku – glej spodaj!), hišni pripor (preventivni ukrep v kazenskem postopku, ki se izvršuje na domu obdolženca), pridržanje (odredi policija za max. 48 ur), aretacija. Osebno svobodo je mogoče vzeti le v primerih in po postopku, ki ga določa zakon. Vsakdo, ki mu je bila vzeta prostost, mora biti obveščten o razlogih za odvzem, poučen mora biti, da ni dolžan ničesar izjaviti in da ima pravico do zagovornika.

2.4. Pravice, povezane z odreditvijo in trajanjem pripora (20. člen): Pripor pomeni odvzem osebne svobode obdolžencu v kazenskem postopku. Ukrep izreče sodišče zoper obdolženca, za katerega obstaja utemeljen sum, da je storil kaznivo dejanje. Poleg tega mora biti podan eden izmed razlogov za pripor in sicer begosumnost (nevarnost, da bo obdolženec pobegnil ali se skrnil), koluzijska nevarnost (nevarnost, da bo obdolženec skrnil, uničil ali predrugačil dokaze ali vplival na priče) in ponovitvena nevarnost (nevarnost, da bo ponovil kaznivo dejanje).

2.5. Pravica do svobode gibanja (32. člen): vključuje prosto gibanje po območju Slovenije, prosto izbiro prebivališča ter zapustitev in vrnitev v državo

2.6. Pravica do lastnine in dedovanja (33. člen)

2.7. Pravica do osebnega dostojanstva (34. člen): vključuje tudi varstvo časti in dobrega imena

2.8. Pravica do zasebnosti (35. člen). Ta pravica pomeni pravico posameznika izločiti se iz vpogleda javnosti. V to pravico so v širšem smislu vključene tudi pravica do

- nedotakljivosti stanovanja (36. člen – vključuje določbe o hišni preiskavi), pravica do varstva tajnosti pisem (37. člen – vključuje določbe o prisluškovanju) in pravica do varstva osebnih podatkov (38. člen)
- 2.9. Svoboda izražanja (39. člen): vključuje sprejemanje in širjenje (npr. s pomočjo govora, javnega nastopanja, tudi v medijih) vesti (t.j. novic) in mnenj
- 2.10. Pravica do popravka in odgovora (40. člen): zagotovljena z Ustavo, podrobneje urejena z Zakonom o medijih (glej ustrezní izroček)
- 2.11. Svoboda vesti (41. člen): zagotavlja svobodno izpovedovanje vere in drugih (npr. političnih, svetovnonazorskih) prepričanj

2.a) Osebné človekove pravice in temeljne svoboščine, vezane na kazenske in druge sodne postopke

- 2.12. Enako varstvo pravic (22. člen) – glej zgoraj
- 2.13. Pravica do sodnega varstva (23. člen): gre za pravico vsakogar, da o njegovih pravicah in obveznostih ter o kazenskih obtožbah zoper njega v razumnem roku odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče
- 2.14. Pravica do javnega sojenja (24. člen) – Sodne obravnave so javne, kar vključuje pravico do udeležbe novinarjev in druge javnosti na obravnavah. Novinarji smejo prosto poročati z obravnav. Izjemoma se sme obravnavo zapreti za javnost (npr. ko gre za varovanje tajnosti, zasebnega življenja, koristi mladoletnikov ipd). Sodbe se izrekajo javno.
- 2.15. Pravica do pritožbe ali drugega pravnega sredstva (25. člen): Tisti, o čigar pravici je bilo odločeno, se sme zoper odločbo pritožiti ali pa mu mora biti zagotovljeno drugo pravno sredstvo, s pomočjo katerega bo opravljen preizkus pravilnosti in zakonitosti odločitve.
- 2.16. Domneva nedolžnosti (27. člen): Vsakdo šteje za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnomočno obsodilno sodbo. Ta pravica ima 3 pomembne posledice: nikomur se ne sme poseči v njegove pravice, dokler ni pravnomočno obsojen (razen izjemoma), krivdo mora zatrjevati in dokazovati tisti, ki obtožuje (t.j. tožilec), če po izvedenem dokaznem postopku ni onkraj razumnega dvoma dokazano, da je obdolženec storil očitano kaznivo dejanje, ga je treba oprostiti
- 2.17. Načelo zakonitosti v kazenskem pravu (28. člen): Nihče ne more biti obsojen za dejanje, za katero ni bilo z zakonom določeno, da je kaznivo, še preden je bilo storjeno. Prav tako storilcu ni mogoče izreči kazni, ki ni bila predpisana za dejanje v času storitve. Izjemoma lahko sodišče uporabi poznejši zakon (t.j. tisti, ki še ni veljal ob storitvi), če je za storilca milejši.
- 2.18. Pravna jamstva v kazenskem postopku (29. člen): V tem členu so posebej poudarjena nekatera pravna jamstva, ki jih ima obdolženec v kazenskem postopku, npr. pravica do sojenja v navzočnosti, pravica do zagovornika in privilegij zoper samoobtožbo (t.j. pravica posameznika, da ni dolžan izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje ali priznati krivdo).
- 2.19. Prepoved ponovnega sojenja o isti stvari (31. člen): Nihče ne sme biti ponovno sojen za isto dejanje, če je bil kazenski postopek že pravnomočno

končan. Izjema je ponovno sojenje v korist obsojenca na podlagi izrednih pravnih sredstev.

3. Politične človekove pravice in temeljne svoboščine

Med te pravice uvrščamo npr. pravico do zbiranja (to je pravica ljudi do srečevanja z drugimi z določenim javnim namenom, vključuje tudi manifestacije) in združevanja (npr. v društva, politične stranke, zbornice), volilno pravico (ki vključuje aktivno volilno pravico, t.j. pravico voliti, kot tudi pasivno volilno pravico, t.j. pravico biti voljen), pravico do peticije, pravico do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev, pravico do azila

4. Socialne in ekonomske človekove pravice in temeljne svoboščine

Med te pravice uvrščamo npr. pravico do svobode dela, pravico do socialne varnosti, pravico do zdravstvenega varstva, pravice invalidov, svobodno gospodarsko pobudo, pravico do stanovanja, pravico do sodelovanja pri upravljanju

5. Kulturne pravice

Med te pravice uvrščamo npr. svobodo izobraževanja, svobodo znanstvenega in umetniškega ustvarjanja, pravice iz ustvarjalnosti (npr. avtorska pravica), pravico do uporabe svojega jezika in pisave, pravice italijanske in madžarske narodnostne skupnosti, varstvo romske skupnosti

II. Mednarodni instrumenti, namenjeni varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin

Med najpomembnejše splošne (t.j. tiste, ki vsebujejo širok katalog pravic) mednarodne instrumente s področja prava človekovih pravic in temeljnih svoboščin štejemo naslednje:

- Splošna deklaracija človekovih pravic (sprejeta v okviru OZN);
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (sprejet v okviru OZN);
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (sprejet v okviru OZN);
- Evropska konvencija o človekovih pravicah (sprejeta v okviru Sveta Evrope): ta konvencija je posebej pomembna zato, ker ustanavlja Evropsko sodišče za človekove pravice (s sedežem v Strasbourgu), ki lahko obravnava pritožbe posameznikov zaradi kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin v posamezni državi pogodbenici te konvencije.